

‘...geen ander voorstel, door godsdienst, menselijkheid en staatkunde even dringend geeischt...’

De positie van Wolter Rovert baron van Hoëvell inzake slavernij, getuige zijn *Slaven en vrijen onder de Nederlandsche wet*.

Open Universiteit, Master Kunst- en cultuurwetenschappen

Module De veelzijdige verlichting

dr. F.J. Kok

Johan Klein

Veerschipper 15, 3401 PK IJSSELSTEIN

Email: johanklein@gmail.com

Studentnummer: 850023621

Datum: 28 januari 2018

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Paragraaf 1. Argumenten van de abolitionisten	4
Paragraaf 2. Bezwaren van tegenstanders van abolitie	6
Paragraaf 3. Slaven en vrijen	8
Paragraaf 4. Weerlegging en verwerping van argumenten van voorstanders van slavernij	11
Conclusie	12
Bibliografie	13
Bijlage. Door Van Hoëvell genoemde bronnen	14

Inleiding

Nederland heeft de slavernij in de koloniën relatief laat (1863) afgeschaft. De Nederlandse historica Van Winter noteerde in 1953 in een overzicht van de meningsvorming in Nederland dat de slavernijkwestie hier nooit een 'volkszaak' is geweest, in tegenstelling tot in Engeland.¹ De historica Outram noteert dat Nederlandse calvinisten weinig sympathie koesterden voor het abolitionisme.² Zij merkt op dat de orthodoxe leer daarvoor geen steun vond in de Bijbel. Daarbij moet worden aangetekend dat Outram concludeert dat in minder conformistische religieuze kringen aanhangers van het abolitionisme aangewezen kunnen worden die - net als de voorstanders - hun legitimatie in de Bijbel vonden.³

Een zeer uitgesproken positie werd ingenomen door de links-liberale volksvertegenwoordiger en predikant Wolter Rovert baron van Hoëvell (1812-1879); hij bracht jarenlang zijn morele bezwaren tegen het cultuurstelsel naar buiten, in de Tweede Kamer, maar ook daarbuiten.⁴ Met zijn tweedelige *Slaven en vrijen onder de Nederlandsche wet* nam hij in 1854 op duidelijke wijze stelling in het debat over slavernij. Hoëvell's publicatie bevat een 'vurig pleidooi voor onmiddellijke emancipatie' en is volgens de Utrechtse historicus Kuitenbrouwer 'één grote aanklacht tegen de Surinaamse slavernij'.⁵

In dit onderzoek wordt de volgende (centrale) vraag gesteld: hoe verhield de positie van Wolter Rovert van Hoëvell over slavernij zich tot die van de abolitionisten, getuige zijn werk *Slaven en vrijen onder de Nederlandsche wet* (1854)? Daarbij wil ik gebruik maken van vier onderzoeksvragen:

1. Welke argumenten hanteerden abolitionisten teneinde slavernij af te wijzen?
2. Welke argumenten tegen slavernij presenteert Van Hoëvell in zijn boek uit 1854?
3. Welke argumenten noemden voorstanders van slavernij?
4. Hoe probeert Van Hoëvell argumenten van voorstanders van slavernij te pareren?

In het debat over de bijdrage van Nederlandse literatuur aan de meningsvorming over slavernij is tot op heden nauwelijks enig onderzoek verricht naar de argumenten waarmee Hoëvell in *Slaven en vrijen onder de Nederlandsche wet* zijn positie in het slavernijdebat verwoordt. Met dit onderzoek wil ik proberen een aanzet te geven voor het invullen van deze lacune.

---

¹ Johanna Maria van Winter, 'De openbare mening in Nederland over de afschaffing der slavernij', *West-Indische Gids*, XXXIV (1953) 61-90, aldaar 61-62.

² Dorinda Outram, *The Enlightenment* (Cambridge MA 2014) 82.

³ *Ibidem*, 73.

⁴ Remieg Aerts e.a., *Land van kleine gebaren. Een politieke geschiedenis van Nederland 1780-2012* (Amsterdam 2013) 130.

⁵ M. Kuitenbrouwer, 'De Nederlandse afschaffing van de slavernij in vergelijkend perspectief', *BMGN. Low countries historical review* 93 (1978) 69-100, aldaar 82.

1. Argumenten van de abolitionisten⁶

In deze eerste paragraaf bespreek ik de argumenten van Nederlandse abolitionisten; in de tweede paragraaf behandel ik de bezwaren van tegenstanders van abolitie.

In 1842 werd vanuit kringen van het Réveil de Nederlandsche Maatschappij ter Bevordering van de Afschaffing der Slavernij opgericht.⁷ De NMBAS publiceerde een maandblad en een tijdschrift. De orthodox-protestanten veroordeelden slavernij vanwege de onverenigbaarheid met de geest en strekking van de Bijbel. Met een beroep op de Christelijke leer betitelden de gelovigen slavernij als 'nationale zonde en schuld'. Abolitie was echter geen 'eindpaal, maar vooral een mijlpaal' voor een vruchtbare evangelisatieprediking; het verkondigen van het evangelie aan vrijen werkt effectiever dan aan slaven. Christelijke vrijheid zou de geëmancipeerden de garantie kunnen bieden op een fatsoenlijk leven, het aangaan van het huwelijk en het stichten van een christelijk gezin. Deze situatie werd gezien als een belangrijke voorwaarde voor een arbeidzaam bestaan dat te verkiezen is boven arbeid omwille van productie. Christelijke vrouwen vroegen aandacht voor de emoties van de slavinnenmoeder. Aangezien het slavenkind toebehoorde aan de slavenhouder, belette dat de slavinmoeder het moederschap te vervullen, hetgeen indruiste tegen het Christelijke beeld van het moederschap.⁸

Naast de NMBAS-groepering ontstond in 1843 vanuit liberale kringen een besloten genootschap⁹ waarvan men op uitnodiging lid kon worden, met de specifieke bedoeling een abolitionistisch tijdschrift te laten verschijnen: Uitgeversvereniging van het antislavernijtijdschrift *Bijdragen tot de kennis der Nederlandsche en vreemde koloniën, bijzonder betrekkelijk de vrijlating der slaven*. De liberalen veroordeelden slavernij vanwege de onverenigbaarheid met een verlicht mensbeeld. Zij benadrukten dat vrijheid een natuurlijk grondrecht is dat aan elke mens toebehoort. De onnatuurlijke dwang van slavernij stond op gespannen voet met de vrijheid in Nederland. Vrijheid betekent ook het recht op vrije loonarbeid die tegengesteld is aan op fysieke dwang gebaseerd onvrije arbeid.¹⁰

Een derde soort argumentatie werd aangevoerd door de staathuishoudkunde, een sterk moreel gekleurde, jonge economische wetenschap. Met behulp van deze theorie probeerde men op grond van statistische feiten te berekenen welk politiek beleid bijdraagt aan het algemeen belang. Zo berekende men dat afschaffing van het cultuurstelsel nadelig was voor de schatkist, maar dat de koloniën in Zuid-Amerika chronische begrotingstekorten opleverden. Een andere staathuishoudkundige bewering was dat vrije arbeid productiever is dan slavenarbeid. Staathuishoudkunde was aantrekkelijk voor de

---

⁶ Mensen die door hun geloof, hun gevoel of geweten pleitten voor abolitie (afschaffing van de slavernij).

⁷ Vooraanstaande leden waren Singendonck, Van Bijlandt, Van Hoëvell, Mackay, Groen van Prinsterer, Van Lynden, Elout van Soeterwoude, Willem Bosch. In 1857 telde de NMBAS 670 leden (zie Janse, *De afschaffers* en M. Kuitenbrouwer, 'De Nederlandse afschaffing van de slavernij in vergelijkend perspectief').

⁸ Janse, *De afschaffers*, 52, 95 en 105-108, 112. Kuitenbrouwer, 'De Nederlandse afschaffing van de slavernij in vergelijkend perspectief', 81 en 90-91. Van Winter, 'De openbare mening in Nederland over de afschaffing der slavernij', 72-74.

⁹ De vereniging bestond van 1843-1848 en had in 1847 150 leden, waaronder Ackersdijck en Hofstede de Groot (zie Janse, *De afschaffers* en M. Kuitenbrouwer, 'De Nederlandse afschaffing van de slavernij in vergelijkend perspectief').

¹⁰ Janse, *De afschaffers*, 52-53. Kuitenbrouwer, 'De Nederlandse afschaffing van de slavernij in vergelijkend perspectief', 73, 89 en 94.

liberale tijdgenoot aangezien de jonge wetenschap de belofte deed van zedelijke vooruitgang samen met groei van de welvaart.¹¹

Hoewel de drie zojuist besproken posities in het slavernijdebat inhoudelijk van elkaar verschillen, is de afwezigheid van hartstochten, conflicten of angst een belangrijke overeenkomst van de wijze waarop men een bijdrage aan het debat wenste te leveren. De heren hanteerden een beschaafde toon welke niet heftig, niet emotioneel en niet beschuldigend was. Het vertrouwen in de wet en de verheerlijking van de onpartijdigheid van de wet stond daarbij centraal.¹²

In een latere fase van de antislavernijbeweging treedt daarin een verschuiving op, zodra het Nederlandse lezerspubliek kennismakte met 'humanitarian narratives': fictieve teksten die misstanden aan de kaak stellen. Om de betrouwbaarheid te vergroten voerden de auteurs verslagen van ooggetuigen op waarin zij op heftige wijze de fysieke reacties beschrijven die de gruwelijke martelpraktijken bij hen opwekten.¹³ De auteurs beoogden een identificatie met de gekwelde slaaf tot stand te brengen en benadrukten bovendien dat het gruwelijke lijden van de slaven te voorkomen was geweest en dat de lezer in staat zou zijn dit lijden te voorkomen. Het bekendste voorbeeld van een dergelijke 'activerende tekst' is *De negerhut van Oom Tom*. In Nederland waren zoals Teenstra, Wolbers en Van Hoëvell actief.¹⁴

Een laatste argument voor abolitie werd ingebracht door bewoners of voormalige bewoners van de koloniën. Zij wezen op het belang van emancipatie vanuit een filantropisch en zedelijk standpunt, aangezien slavernij voor geestelijke afstomping zorgde bij slaven en meesters, hetgeen alle edele gevoelens bij hen doodde.¹⁵

In deze paragraaf is nagegaan welke argumenten Nederlandse abolitionisten hanteerden teneinde slavernij af te wijzen. We hebben vastgesteld dat er een vijftal ongelijksoortige protesten naar voren werd gebracht. Voor leden van het NMBAS was slavernij een moreel probleem, in tegenspraak met positief Christelijke beginselen. Liberalen betoogden dat vrijheid voor ieder mens een grondrecht is. De staathuishoudkunde leerde dat zedelijke vooruitgang kan samengaan met groei van de welvaart. Een vierde argument werd door auteurs van gruwelverhalen gehanteerd; zij voerden aan dat het gruwelijke lijden van slaven is te voorkomen. Een vijfde protest benadrukte dat onvrijheid geestelijk ongezond is.

---

¹¹ Janse, *De afschaffers*, 84-86, 93 en 302. Kuitenbrouwer, 'De Nederlandse afschaffing van de slavernij in vergelijkend perspectief', 94.

¹² Janse, *De afschaffers*, 20.

¹³ Ibidem, 102.

¹⁴ Ibidem, 00-101 en 296-297.

¹⁵ Van Winter, 'De openbare mening in Nederland over de afschaffing der slavernij', 69. Het negatieve effect op het gedrag van de slavenhouders en zijn familie is door Thomas Jefferson beschreven als 'an unhappy influence on the manners of our people produced by the existence of slavery among us', zie: T. Jefferson, *Notes on the states of Virginia* (Londen 1984) 270.

2. Bezwaren van tegenstanders van abolitie

In deze paragraaf bespreek ik de bezwaren van tegenstanders van abolitie.

Anders dan in Engeland werd slavernij slechts weinig door de conservatieven verdedigd. Uiteraard stond afschaffing van de slavernij haaks op de belangen van de slaveneigenaren die op indirecte wijze ministers, Kamerleden en de publieke opinie probeerden te beïnvloeden.¹⁶

Tegenstanders van abolitie benadrukten het recht van eigendom van de burger, een belangrijke pijler van orde en beschaving. Daarmee diende zich een schijnbaar onoplosbaar conflict aan tussen vrijheid en eigendom. Eigenaars verlangen erkenning van het recht op schadevergoeding vanwege de aantasting van de bezitsrechten; zij claimden een schadeloosstelling welke duizelingwekkend hoog dreigde te zijn. Vrijverklaring bij geboorte was onredelijk tegenover de slaveneigenaren, aangezien zowel de slavin als haar kind eigendom was van de lijfheer.¹⁷

Een tweede argument dat naar voren werd gebracht, was de verwachting dat geëmancipeerden op grote schaal weg zouden trekken, zoals in Brits en Frans Guyana was gebeurd. Dat betekende dat er behoefte aan buitenlandse plantagewerkers zou komen, maar immigratie van arbeiders uit tropische landen leek kostbaar te zijn.¹⁸

Een derde argument van bezwaarmakers tegen abolitie betrof de grote bezorgdheid over de handhaving van de openbare orde; velen vreesden voor een slavenopstand.¹⁹

Racistische argumenten waren in de negentiende eeuw vrij algemeen aanvaard. Zo werd aangevoerd dat de neger slaaf een geringe beschaving heeft, verstandelijk minder ontwikkeld is, nog niet rijp is voor de vrije arbeid, lui is en zijn gedrag zich kenmerkt door zedeloosheid; de neger slaaf zou liever verpauperen dan geregeld werken en emancipatie kunnen opvatten als een vrijbrief om niets te doen.²⁰

Vanuit conservatief-religieuze kringen klonken Oud-Testamentische bezwaren. Slavernij was bij de Mosäische wetgeving niet verboden. De vervloeking van Cham door Noach leerde dat negers afstammelingen zijn van Cham en daarmee gedoemd waren tot dienstbaarheid aan de blanken.²¹

Vanuit katholieke kringen werd betoogd dat slavernij aan het begin van elke beschaving staat en dus blijkbaar door de voorzienigheid bedoeld was als voorbereiding. Langzaam kon deze toestand overgaan naar horigheid aan de grond en dan via het stadium van verplichte arbeid overgaan in een stadium van vrije arbeid. Slavernij was als het ware opgesloten in een 'scheppingsordinantie', een 'redelijk-zedelijke vrijheid'. Emancipatie zou daarom nog enkele generaties gaan duren.²²

---

¹⁶ Kuitenbrouwer, 'De Nederlandse afschaffing van de slavernij in vergelijkend perspectief', 96-97.

¹⁷ Janse, *De afschaffers*, 65, 83; Kuitenbrouwer, 'De Nederlandse afschaffing van de slavernij in vergelijkend perspectief', 75-99.

¹⁸ Kuitenbrouwer, 'De Nederlandse afschaffing van de slavernij in vergelijkend perspectief', 80. Van Winter, 'De openbare mening in Nederland over de afschaffing der slavernij', 82.

¹⁹ Janse, *De afschaffers*, 67.

²⁰ Kuitenbrouwer, 'De Nederlandse afschaffing van de slavernij in vergelijkend perspectief', 80, 83 en 92; Van Winter, 'De openbare mening in Nederland over de afschaffing der slavernij', 64, 69 en 82.

²¹ Van Winter, 'De openbare mening in Nederland over de afschaffing der slavernij', 64-65.

²² *Ibidem*, 74 en 77.

In zijn voorwoord noemt Van Hoëvell ‘openlijke en geheime tegenstanders der emancipatie en anderen, die, om welke redenen dan ook, gaarne den waarachtigen toestand van Suriname bedekken’. Janse wijst erop dat een groot aantal burgers weigerde een positie in het slavernijdebat in te nemen. Men voelde angst om als republikein, heethoofd of revolutionair te worden weggezet en wilde op geen enkele wijze stelling innemen tegen de regering. Velen vreesden voor het toebedeeld krijgen van het naïeve imago van de wereldvreemde en daarom gevaarlijke abolitionist.²³

Deze paragraaf geeft antwoord op de vraag welke bezwaren tegen abolitie door voorstanders van slavernij werden genoemd. We hebben vastgesteld dat er een vijftal ongelijksoortige argumenten naar voren werd gebracht. Allereerst zien we dat slaveneigenaars hun eigendomsrecht benadrukten en schadeloosstelling claimden. In de tweede plaats gold voor abolitietegenstanders het argument dat immigratie van buitenlandse arbeiders een kostbare investering zou zijn. Het derde belangrijke bezwaar van abolitietegenstanders was angst voor ongeregelde heden. Een vierde zienswijze keurde slavernij goedgekeurd vanwege racistische argumenten. Als vijfde bezwaar kunnen we wijzen op Oudtestamentische passages waarin slavernij niet wordt afgekeurd. Ook in katholieke kringen geloofde men dat slavernij onderdeel uitmaakte van de scheppingsordinantie.

---

²³ Janse, *De afschaffers*, 77-79, 95.

3. Slaven en vrijen

In deze paragraaf geef ik een overzicht van de argumenten die Van Hoëvell in *Slaven en vrijen* presenteert.²⁴ Allereerst richt Van Hoëvell zich tot de staatscommissie en roept hen op tot een ‘eerlijke, onverwijldde emancipatie der slaven’ op grond van op ‘godsdienst, menselijkheid en staatkunde’. Bovendien hoopt hij dat ‘veler mijner landgenoten te meer opgewekt mogten worden, om deze bladen te lezen’. Zijn bewijslast is gebaseerd op materiaal van derden.²⁵ De personages zal hij met ‘verdichte namen’ aanduiden, teneinde hen niet in ‘grootte gevaren’ te brengen. Hij wil de lezers informeren over de toestand ‘gelijk hij werkelijk is’, aangezien hij weet dat de rapporten die de commissie uit Suriname ontvangt geen objectieve informatie bevatten; zij zijn geschreven door belanghebbenden: ‘eigenaren, administrateurs en directeurs der plantages’.²⁶

Het motto van het boek (kort samengevat als ‘wee over de onbarmhartige rijken’²⁷) wordt uitgewerkt in het eerste hoofdstuk. Van Hoëvell beschuldigt de Nederlandse samenleving (‘een rijk land’, ‘een vrij land’, ‘een Christenland’) van de ‘nationale zonde’ die dagelijks in Suriname wordt gepleegd. De onverenigbaarheid van slavernij met de geest van de Bijbel heeft geleid tot diep verval van Suriname (een ‘onnatuurlijken toestand harer maatschappij’). Aansluitend volgt een staathuishoudelijk argument: gelet op de geografische ligging van kolonie is het denkbaar dat het land zich kan verheffen²⁸ uit de ellende, zoals blijkt uit de economie van buurlanden waar slavernij is afgeschaft. Suriname bevat rijke voorraden aan edel metaal en er kan half wilde veeteelt worden ingevoerd. Echter, in een slavenkolonie wordt ‘niets voor het algemeene toekomstige belang gedaan’. Aansluitend volgt een gedetailleerde geografische beschrijving van Suriname en haar bewoners.²⁹

Na het eerste openingshoofdstuk volgen zestien hoofdstukken waarin specifieke onderwerpen worden behandeld waartegen Van Hoëvell protesteert. Zijn betogen zijn aangevuld met verhalen waarin telkens weerzinwekkende martelingen worden beschreven. Meerdere malen beschuldigt hij de bastiaans³⁰, de blank-officiers, de plantagedirecteuren en de slavenhouders van het niet-naleven van de reglementen; de verantwoordelijke autoriteiten (de administrateurs te Paramaribo, de procureur-generaal, de gouverneur) beschuldigt hij van het niet-handhaven van de reglementen. Van Hoëvell verlangt daarom van de staatscommissie onmiddellijke afschaffing van de slavernij; van geleidelijke emancipatie onder toezicht van de Surinaamse autoriteiten is immers geen sprake.

---

²⁴ *Slaven en vrijen* bestaat uit een Woord vooraf, zeventien hoofdstukken verdeeld over twee delen en een naschrift.

²⁵ In bijlage 1 vindt u een overzicht van de bronnen die Van Hoëvell raadpleegde. Van Hoëvell heeft Suriname niet zelf bezocht.

²⁶ Van Hoëvell *Slaven en vrijen*, VII-XVIII.

²⁷ Het motto vinden we op de titelpagina: ‘Ziet, het loon der werklieden, die uwe landen gemaaid hebben, 't welk door u verkort is, roept: en het geschrei dergenen, die geoogst hebben, is gekomen tot in de ooren des Heeren Sebaoth. Jak. V: 4.’

²⁸ Het is opmerkelijk dat Van Hoëvell hier expliciet wijst op inspanningen van baron van Raders om de situatie in Suriname te verbeteren, waarover Van Hoëvell opmerkt dat deze situatie zolang de slavernij voortduurt, gedoemd is te blijven mislukken; R.F. baron van Raders was gouverneur van 1845-1851 tijdens wiens bestuur het eerste slavenreglement werd ingevoerd en maakte deel uit van de staatscommissie aan wie Van Hoëvell zijn werk richtte (zie Van Winter, ‘De openbare mening in Nederland over de afschaffing der slavernij’, 71).

²⁹ Van Hoëvell baseert zijn beschrijvingen op een uitgave van W.H. Lans, *Bijdrage tot de kennis der kolonie Suriname* (1842) en het *Verslag van het beheer en den staat der Koloniën over 1849*, door de Minister van Koloniën aan de Tweede Kamer uitgebracht.

³⁰ neger-officiers, toezichhouders.

In paragraaf 1 noemde ik de vijf belangrijkste overtuigingen van de abolitionisten. Van Hoëvell maakt er in zijn *Slaven en vrijen* veelvuldig gebruik van. Aansluitend bij het eerste punt van de abolitionisten benadrukte Van Hoëvell dat slavernij een moreel probleem is, in tegenspraak met positief Christelijke beginselen. Van Hoëvell noemt slavernij ‘een misdaad voor de regtbank der zedelijkheid en een gruwel in Gods ogen’.³¹ Zo vertelt hij bijvoorbeeld het verhaal van een slavenmoeder en een slavenkind die van elkaar worden gescheiden.³² Hij acht ‘het verkoopen van mensen, als onregtvaardig, onmenselijk, onchristelijk’.³³ Christendom en slavernij kunnen niet samengaan.³⁴ Weliswaar hebben Moravische broeders grote groepen slaven bekeerd, maar helaas beogen zij daarmee geen emancipatie en heeft deze missie de ‘schijn van godsdienstbevordering [...] om de slaven beter in onderwerping te houden’.³⁵ Voor Van Hoëvell staat echter vast dat ‘eene onchristelijke behandeling’ een christelijke beschaving niet kan bevorderen.³⁶ Hij pleit daarom voor abolitie om werkelijke evangelisatie mogelijk te maken; slaven zijn ontvankelijk voor een ‘reiniger en heiliger godsdienst, als zij hem maar gebracht wordt’.³⁷

Ten tweede stelt Van Hoëvell dat vrijheid een grondrecht is. Op allerlei plaatsen blijkt zijn afschuw voor het ontnemen van vrijheidsrechten. Familierecht wordt niet toegepast³⁸, weggelopen slaven zijn vogelvrij verklaard³⁹ en privéslaven worden verhuurd aan derden, aangezet tot prostitutie en gedwongen de opbrengst af te staan aan de eigenaar.⁴⁰

Aansluitend bij de staathuishoudkunde stelt Van Hoëvell dat zedelijke vooruitgang kan samengaan met groei van de welvaart. Van Hoëvell vergelijkt de slavenarbeid met de loonarbeid die door de ‘Europese arbeider’ wordt verricht. Slaven ‘bezwijken’, terwijl de ‘vrijwillige arbeid’ van de ‘vrije werkman’ productiever blijkt te zijn, zo blijkt uit de gedetailleerde berekeningen die Van Hoëvell presenteert.⁴¹ Sinds het verbod op slavenhandel is het aantal slaven afgenomen, is de productie op de plantages afgenomen en de rijkdom verminderd, zo betoogde Van Hoëvell.⁴² Met uitgebreide berekeningen toont hij aan dat de leefwijze en het voedselgebrek oorzaken zijn van de afname van het aantal slaven.⁴³ Hij verwacht dat abolitie zal leiden tot welvaarts groei, onder andere door een verwijzing naar een uitspraak van de radicale missionaris Tank⁴⁴ over voormalige slavenkoloniën:

---

³¹ Van Hoëvell *Slaven en vrijen*, deel I, 73.

³² Ibidem, deel I, Hoofdstuk 2 (‘Moeder en kind’).

³³ Ibidem, deel II, 138.

³⁴ Ibidem, deel II, 154.

³⁵ Ibidem, deel II, 136.

³⁶ Ibidem, deel II, 137.

³⁷ Ibidem, deel II, 90.

³⁸ Ibidem, deel I, 50.

³⁹ Ibidem, deel II, 64-88.

⁴⁰ Ibidem, deel I, 62-72.

⁴¹ Ibidem, deel I, Hoofdstuk 10 (‘De arbeid’).

⁴² Ibidem, deel I, 128-134.

⁴³ Ibidem, deel I, Hoofdstuk 9 (‘Voeding en kleeding op de plantages’)

⁴⁴ Nils Otto Tank was lid van de Evangelische Broedergemeente die zich als uiterst kritisch opstelde over de situatie in Suriname, iets wat in zijn kringen hoogst ongebruikelijk was (zie Patricia Gomes, *Over 'natuurgenoeten' en 'onwillige honden'. Beeldvorming als instrument voor uitbuiting en onderdrukking in Suriname 1842-1862* (Amsterdam 2003), 110)

‘maatschappelijk geluk en welvaren, in verbond met zedelijkheid en kunstvljijt nemen overal toe in uitgebreidheid en kracht’.⁴⁵

Aansluitend bij opvattingen van auteurs van ‘humanitarian narratives’ beweert Van Hoëvell dat het gruwelijke lijden van de slaven te voorkomen is. Het boek bevat veel verhalen waarin weezinwekkende martelingen worden beschreven. Negen hoofdstukken gaan specifiek in op de schrijnende leefomstandigheden, de lijfstraffen, het voedselgebrek en de gezondheid van de slaven en het vangen en doden van gevluchte slaven.⁴⁶ Een centraal punt in het boek is afschaffing van slavernij het gruwelijk lijden zal stoppen. Van Hoëvell is uitzonderlijk fel als hij de schuldigen aanwijst: ‘naauwgezette Christenen, die geen uiterlijke pligten [...] ooit zullen verzuimen – maar die meenen, dat dit zeer goed gepaard kan gaan met eene harde en meêdoogenlooze behandeling hunner slaven’.⁴⁷ Hij roept de Surinaamse man ‘van eer en edele gevoelens’ op de waarheid te spreken ten einde ‘eene slavernij te vernietigen’ en verlangt van alle Christenen zich te ontfermen over de slaven.⁴⁸

Aansluitend bij het argument van kolonisten en ex-kolonisten beweert Van Hoëvell dat onvrijheid geestelijk ongezond is. Verschillende malen beschrijft hij het perverse karakter van de slaveneigenaar. Het mishandelen van slaven leidt tot ‘eene gedurig toenemende verharding en verdooving van gevoel [...]’. De meester wordt al wreeder, de slaaf al ontembaarder. In hoofdstuk 5 (‘Het piket der justitie’) wordt het Surinaamse gouvernement beschuldigd: dit regeringsorgaan ‘beschermt en handhaaft slavernij, leidt ook de vrijen tot het afleggen van alle menschelijkheid, roeit ook onder hen alle zedelijkheid uit’.

In deze paragraaf is nagegaan welke argumenten tegen slavernij Van Hoëvell in *Slaven en vrijen* presenteert. Een belangrijk deel van het boek bestaat uit gebeurtenissen waarin het vreselijke leven van slaven wordt geschetst. Deze verhalen koppelt Van Hoëvell aan zijn christelijke ethiek om vervolgens op radicale wijze de Christelijke Nederlander verantwoordelijk te stellen voor de Surinaamse situatie. Hij gebruikt daarbij meerdere malen de argumenten van de Christelijke abolitionisten zoals die in paragraaf 1 zijn genoemd. Ook verweeft hij in zijn verhalen het argument dat onvrijheid geestelijk ongezond is en het argument dat vrijheid een grondrecht is. Daardoor ontstaat een mengeling van verhalend en essayistisch proza waarin we bekende argumenten van de Nederlandse abolitionisten terug zien komen. Anders gezegd, Van Hoëvell slaagt erin om de ongelijksoortige protesten samen te brengen in een boek. Berekningen die hij presenteert om aan te tonen dat afschaffing van slavernij samen kan gaan met welvaarts-groei, neemt hij voor een deel over van andere auteurs en zijn deels door hemzelf samengesteld.

---

⁴⁵ Van Hoëvell *Slaven en vrijen*, deel II, 103.

⁴⁶ Deel 1, Hoofdstuk 6 (‘Voedsel en kleeding te Paramaribo’), Deel 1, Hoofdstuk 8 (‘De plantage-slaven’), Deel 1, Hoofdstuk 9 (‘Voeding en kleeding op de plantages’), Deel 2, Hoofdstuk 1 (‘Straffen’), Deel 2, Hoofdstuk 2 (‘Dagboek van een reiziger’), Deel 2, Hoofdstuk 3 (‘Huis-slaven’), Deel 2, Hoofdstuk 4 (‘Strafbedreiging tegen de vrijen’), Deel 2, Hoofdstuk 5 (‘Het toezigt’), Deel 2, Hoofdstuk 7 (‘Wegloopers en boschpatrouilles’).

⁴⁷ Van Hoëvell *Slaven en vrijen*, deel II, 138.

⁴⁸ Daarvoor gebruikt hij een bekende verwijzing naar Mattheüs, Hoofdstuk 25, vers 34 tot 45, waarvan het laatste vers als volgt luidt: ‘Dan zal de Koning antwoorden en zeggen: ‘voor-waar, ik zegge u: voor zooveel gij dit aan één van deze mijne geringste broeders gedaan hebt, hebt gij het aan mij gedaan!’’, Van Hoëvell *Slaven en vrijen*, deel II, 159.

4. Weerlegging en verwerping van argumenten van voorstanders van slavernij

In zijn laatste hoofdstuk bespreekt Van Hoëvell vijf argumenten van voorstanders van slavernij. Het eerste argument waar hij op ingaat is de claim dat negers in Afrika slechter worden behandeld dan in Suriname. Daartegen opponeert Van Hoëvell dat juist de slavenhandel de aanleiding en voortdurende oorzaak is geweest van de eeuwigdurende oorlogen onder de Afrikaanse volksstammen. Het is de slavenhouder die de vraag naar ‘menschenvleesch’ heeft bevorderd en zich heeft misdragen door de slavenhaler tot diefstal te verleiden.⁴⁹

Het tweede argument dat hij noemt is dat Surinaamse slaven gelukkiger zijn dan vrije werklieden in Nederland. Van Hoëvell brengt daar tegen in dat de slaaf recht heeft persoonlijke vrijheid, ‘de eerste onmisbare voorwaarde voor geluk’. Slaven zijn gedwongen in dienst waardoor hen de mogelijkheid wordt onthouden een arbeidzaam leven te leiden.⁵⁰

Het derde argument waar hij bezwaar tegen maakt is de stelling dat negers slecht zijn en slavernij verdienen. Van Hoëvell betoogt dat ‘slavernij noch nuttig is voor den meester, noch voor den slaaf’⁵¹, aangezien het de ‘edelste beweegredenen tot deugd’ vernietigt, slavernij de samenleving bederft, de plantagehouder het ‘eerste voorbeeld van oneerlijkheid’ geeft, slaven ‘kermend op de grond’ ‘Godtergende gruwelen’ en ‘ijsselijker martelingen’ ondergaan en moeders het gekerm van hun kind moeten horen.⁵²

Het vierde argument dat hij noemt is dat welvaart of ondergang van de kolonie afhangt van de slavernij. Van Hoëvell betoogt dat: ‘het voordeel zal groter zijn dan thans’, uit verschillende omstandigheden ‘eene toeneemenden nijverheid’ blijkt, ‘voordeelen aan het overblijvende deel der bevolking heeft aangebragt’, ‘arbeid voordeliger is voor den arbeider, door hen vruchten van dien arbeid te laten genieten, onderwijs, opvoeding en godsdienst de eerste levensbehoefte is.’⁵³

Het laatste argument van zijn tegenstanders is dat negers verstandelijk minder ontwikkeld zouden zijn. Van Hoëvell erkent het bestaan van een ‘lageren trap van geestontwikkeling’, maar draagt vervolgens ‘overvloedige bewijzen voor den hooger en aanleg der neger’ aan, door God gegeven. Van Hoëvell wijst o.a. op het onderwijs in armenscholen en het onderwijs in Moravische kerken waaruit blijkt dat vrije negerkinderen ‘in geen deele bij hunne blanke medescholieren ten achter staan’.⁵⁴

In deze paragraaf is nagegaan hoe Van Hoëvell argumenten van voorstanders van slavernij pareerde. Daarbij is vastgesteld dat Van Hoëvell niet geheel aansluit bij de argumenten van voorstanders van slavernij zoals die in paragraaf 2 zijn besproken.

---

⁴⁹ Van Hoëvell, *Slaven en vrijen*, 197-199.

⁵⁰ Ibidem, 200-199.

⁵¹ Hier citeert en verwijst Van Hoëvell naar Montesquieu.

⁵² Van Hoëvell, *Slaven en vrijen*, 206-217.

⁵³ Ibidem, 217-220.

⁵⁴ Ibidem, 221-228.

5. Conclusie

Mijn onderzoek heeft zich gericht op de vraag hoe de positie van Wolter Rovers van Hoëvell over slavernij zich verhield tot die van de abolitionisten.

Het Nederlandse abolitionisme bestond uit een aantal ongelijksoortige protesten die door een beperkt gedeelte van de gegoede burgerij in het slavernijdebat werden gedeeld. Daarbij hanteerden de heren een beschaafde toon welke niet heftig, niet emotioneel en niet beschuldigend was.

Wolter Rovers baron Van Hoëvell verzamelde de argumenten, verhalen en berekeningen die hem door abolitionisten werden aangereikt en verwerkte deze in verhalend en essayistisch proza. Een enkele maal lezen we berekeningen die hij zelf heeft opgesteld.

Anders dan gebruikelijk bespreekt hij in *Slaven en vrijen onder de Nederlandsche wet* op gedetailleerde en gruwelijke wijze allerlei uitwassen van slavernij. Zijn emotionele proza koppelde hij aan zijn christelijke ethiek om vervolgens op radicale wijze de Christelijke Nederlander verantwoordelijk te stellen voor de Surinaamse situatie.

Van Hoëvell lijkt zeer goed op de hoogte te zijn geweest van de bezwaren van zijn tegenstanders. Op systematische wijze pareerde hij alle bezwaren daarbij gebruikmakend van zijn verzameling argumenten.

Van Hoëvell noemde slavernij 'het laaghartigste eigenbelang' dat in tegenspraak is met 'de geest der menselijkheid, des regts en des Christendoms'.⁵⁵ We kunnen hem beschouwen als een van de meest uitgesproken Nederlandse abolitionisten die onvermoeibaar pleitte voor onmiddellijke afschaffing van de slavernij.

---

⁵⁵ Van Hoëvell, *Slaven en vrijen*, 127.

Bibliografie

Primaire literatuur

Hoëvell, W.R. van, *Slaven en vrijen onder de Nederlandsche wet* (Zaltbommel, 1855).

http://www.dbnl.org/tekst/hoev004slav01_01⁵⁶

Secundaire literatuur

Aerts, Remieg e.a., *Land van kleine gebaren. Een politieke geschiedenis van Nederland 1780-2012* (Amsterdam 2013).

Janse, Maarte, *De afschaffers. Publieke opinie, organisatie en politiek in Nederland 1840-1880* (Amsterdam 2007).

Kuitenbrouwer, M., 'De Nederlandse afschaffing van de slavernij in vergelijkend perspectief', *BMGN. Low countries historical review* 93 (1978) 69-100.

Outram, D., *The enlightenment* (Cambridge MA 2014).

Winter, Johanna Maria van, 'De openbare mening in Nederland over de afschaffing der slavernij', *West-Indische Gids* 34 (1953) 61-90.

Illustratieverantwoording

Titelpagina links:

Portret van W.R. baron van Hoëvell (1853)

Collectie Tropenmuseum, Amsterdam, inv./cat.nr 2026-1.

<https://rkd.nl/nl/geraadpleegd> op 1 december 2017.

Titelpagina rechts:

Een slavenmoeder spitst de oren. 'Daar klonk het hoorbaarder in de stilte van den nacht. Het ging over in een luid geschreeuw en gegil. O God! Het is de stem van hare SYLVIA. Neen! eene moeder vergist zich niet!'

Litho van C.G.A. Last, uit *Slaven en Vrijen* (1854).

---

⁵⁶ Ik heb gebruik kunnen maken van een diplomatische weergave van de tweede druk uit 1855, 'eene zeer goedkoope uitgave [...] opdat het werk meer algemeen onder het volk verspreid mog worden' (zie pagina 233). Een overzicht van de bewerkingen is beschikbaar op http://www.dbnl.org/tekst/hoev004slav01_01/colofon.php. Twee belangrijke tekstfragmenten zijn niet overgenomen: 'aan DE STAATSKOMMISSIE, benoemd bij koninklijk besluit van 19 november 1853' en het motto op de titelpagina: 'Ziet, het loon der werklieden, die uwe landen gemaaid hebben, 't welk door u verkort is, roept: en het geschrei dergenen, die geoogst hebben, is gekomen tot in de ooren des Heeren Sebaoth. Jak. V: 4'.

Een exemplaar van de eerste druk is ter inzage in de bibliotheek van de Rijksuniversiteit Utrecht. Het exemplaar bevat een drietal litho's door C.G.A. Last: 1. De slavenmoeder die het 'luid geschreeuw en gegil' van haar gemartelde dochter Sylvia opvangt; 2. De slavenhouder Kosteron die, nadat hij te water was geraakt, door zijn slaaf Dirk wordt gereanimeerd; 3. De humeurige plantagedirecteur met voor zijn fauteuil de om vergeving smekende voeteboy Marius.

Bijlage. Door Van Hoëvell genoemde bronnen

Deel 1

Hoofdstuk 1, Een blik op Suriname

- W.H. Lans, *Bijdrage tot de kennis der kolonie Suriname* (1842)
- Het *Verslag van het beheer en den staat der Koloniën over 1849*, door de Minister van Koloniën aan de Tweede Kamer ingediend
- Het *Verslag van het beheer en den staat der Koloniën over 1850*, door de Minister van Koloniën aan de Tweede Kamer ingediend
- A. Kapller, *Sechs Jahre in Surinam oder Bilder aus dem Militärischen Leben dieser Colonie, und Skizzen zur Kenntniss seiner socialen und naturwissen-schaftlichen Verhältnisse* (1854)

Hoofdstuk 2, Moeder en kind

- *Uncle Tom's Cabin*
- Het gouvernementsblad van 3 maart 1829
- Een exemplaar van het Surinaamsche Advertentieblad

Hoofdstuk 3, Het kapitaal en de rente

- Het *Verslag van het beheer en den staat der Koloniën over 1849*, door de Minister van Koloniën aan de Tweede Kamer ingediend
- Het gouvernementsblad van 10 november 1852
- Een exemplaar van een courant uit januari 1853

Hoofdstuk 4, Huisselijke tucht

- *Reglement op de behandeling der slaven in de stad Paramaribo en hare buitenwijken en in de stad Nieuw-Rotterdam of zoogenaamde Nickeripunt*, Koninklijk Besluit van 6 februari 1851

Hoofdstuk 5, Het piket der justitie

- *Reglement op de behandeling der slaven in de stad Paramaribo en hare buitenwijken en in de stad Nieuw-Rotterdam of zoogenaamde Nickeripunt*, Koninklijk Besluit van 6 februari 1851
- Een exemplaar van een dagblad van 10 februari 1853
- *De Surinaamsche Almanak voor 1830*

Hoofdstuk 6, Voedsel en kleding te Paramaribo

- *Reglement op de behandeling der slaven in de stad Paramaribo en hare buitenwijken en in de stad Nieuw-Rotterdam of zoogenaamde Nickeripunt*. Koninklijk Besluit van 6 februari 1851
- G.J. Mulder, *De voeding van den neger in Suriname*
- Het *Algemeen Nieuws- en Advertentieblad* van 27 december 1852

Hoofdstuk 7, De plantages

- A. Kapller, *Sechs Jahre in Surinam oder Bilder aus dem Militärischen Leben dieser Colonie, und Skizzen zur Kenntniss seiner socialen und naturwissen-schaftlichen Verhältnisse* (1854)
- *Amsterdamsche Courant* van 16 januari 1854

Hoofdstuk 8, De plantage-slaven

- W.H. Lans, *Bijdrage tot de kennis der kolonie Suriname* (1842)
- A. Kapller, *Sechs Jahre in Surinam oder Bilder aus dem Militärischen Leben dieser Colonie, und Skizzen zur Kenntniss seiner socialen und naturwissen-schaftlichen Verhältnisse* (1854)
- *Reglement op het onderhoud, den arbeid, de huisvesting en de tucht der slaven op de plantagiën en gronden in de kolonie Suriname*. Koninklijk Besluit van 6 februari 1851

Hoofdstuk 9, Voeding en kleding op de plantages

- *Reglement op het onderhoud, den arbeid, de huisvesting en de tucht der slaven op de plantagiën en gronden in de kolonie Suriname*. Koninklijk Besluit van 6 februari 1851
- C. Landré, *Bijdragen tot de kennis der ziekten van de negers in de kolonie Suriname* (1852)
- G.J. Mulder, *De voeding van den neger in Suriname*

Hoofdstuk 10, De arbeid

- A. Kapller, *Sechs Jahre in Surinam oder Bilder aus dem Militärischen Leben dieser Colonie, und Skizzen zur Kenntniss seiner socialen und naturwissen-schaftlichen Verhältnisse* (1854)
- *Reglement op het onderhoud, den arbeid, de huisvesting en de tucht der slaven op de plantagiën en gronden in de kolonie Suriname*. Koninklijk Besluit van 6 februari 1851
- W.H. Lans, *Bijdrage tot de kennis der kolonie Suriname* (1842)
- J.G.W. Merkus, *Bijdrage tot de [kennis der] versterkingskunst [,en meer bijzonder van de veld-verschansingen, mijnen, uitwerking van het geschut, onderscheidene soorten van batterijen, aanval en verdediging van veldwerken en vestingen, en over de militaire bruggen, met een aanhangsel, bevattende: opgaven, aantekeningen, gegevens, afmetingen, formules enz. voor de verschillende wapenen]* (1825)
- G.S. Veer, *Opmerkingen omtrent den Afrikaanschen slavenhandel en de emancipatie in de Britsche koloniën, met aanbeveling van middelen, om Afrika te beschaven, den bloei der West-Indiën te herstellen, en de slaven in de kolonie Suriname te emanciperen* (1848)
- Een exemplaar van *Bijdragen tot de kennis der Nederlandsche en vreemde koloniën, bijzonder betrekkelijk de vrijlating der slaven*

Deel 2

Hoofdstuk 1, De straffen

- *Reglement op het onderhoud, den arbeid, de huisvesting en de tucht der slaven op de plantagiën en gronden in de kolonie Suriname*. Koninklijk Besluit van 6 februari 1851

Hoofdstuk 2, Dagboek van een reiziger

- Een dagboek van een onbekende reiziger uit 1852-1853

Hoofdstuk 3, Huis-slaven

- *Reglement op het onderhoud, den arbeid, de huisvesting en de tucht der slaven op de plantagiën en gronden in de kolonie Suriname*. Koninklijk Besluit van 6 februari 1851

Hoofdstuk 4, Strafbedreiging tegen de vrijen

- Het gouvernementsblad van 13 september 1852
- W.H. Lans, *Bijdrage tot de kennis der kolonie Suriname* (1842)

Hoofdstuk 5, Het toezigt

- *Reglement op het beleid der regering in de kolonie Suriname*. Koninklijk Besluit van 9 augustus 1832
- Het *Verslag van het beheer en den staat der Koloniën over 1849*, door de Minister van Koloniën aan de Tweede Kamer ingediend
- *Reglement op de verdeling der kolonie Suriname in distrikten, en ter verzekering der publieke rust en veiligheid in dezelve* (1842)

Hoofdstuk 6, De godsdienst

- *Uebersicht der Missions-Geschichte der Evangelischen Brüderkirche in ihrem ersten Jahrhundert* (1832 en 1833)
- N.O. Tank, 'Circulaire 'aan de heeren Eigenaars en Administrateurs van plantages in de kolonie Suriname' (1848)
- E. van Emden, H.G. Roux en J. Frouin, 'Onderzoek, ten gevolge der circulaire van den Heer Otto Tank, Hoofdvoorzitter van de zending der Evangelische Broedergemeente in de kolonie Suriname, aan de in Nederland gevestigde eigenaren en administrateurs van plantaadjen in die kolonie' (1848)
- *Aan de eigenaren en administrateurs der plantages*. Circulaire van de Moravische Broeders van 14 September 1850
- *Brief aan den heer J. van den Bosch, over de oprichting van de Maatschappij ter bevordering van het godsdienstig onderwijs der slaven in de kolonie Suriname* (1828)
- *Het Verslag van het beheer en den staat der Koloniën over 1849*, door de Minister van Koloniën aan de Tweede Kamer ingediend
- *Het Verslag van het beheer en den staat der Koloniën over 1850*, door de Minister van Koloniën aan de Tweede Kamer ingediend
- *Het Verslag van het beheer en den staat der Koloniën over 1851*, door de Minister van Koloniën aan de Tweede Kamer ingediend
- *Het Verslag van het beheer en den staat der Koloniën over 1852*, door de Minister van Koloniën aan de Tweede Kamer ingediend
- *Berigten uit de Heiden-wereld, uitgegeven door het zendeling-genootschap te Zeist*
- *Berigten uit de Heidenwereld voor 1854*

Hoofdstuk 7, Wegloopers en boschpatrouilles

- Het gouvernementsblad van 1 mei 1838
- Evangelie van Mattheüs, Hoofdstuk 25, vers 34 tot 45.
- *Houdende bepaling der vangelden en premiën, welke voor de aanhouding van weggelopen of ontvlugte slaven moeten worden betaald*, Publicatie van de gouverneur-generaal 7 oktober 1839
- *Surinaamsch Weekblad*
- *Surinaamsche Courant en Gouvernements Advertentieblad*
- *Algemeen Nieuws- en Advertentieblad*
- Het gouvernementsblad van 5 februari 1834
- *Het Verslag van het beheer en den staat der Koloniën over 1849*, door de Minister van Koloniën aan de Tweede Kamer ingediend
- Het gouvernementsblad van 2 oktober 1849
- Het gouvernementsblad van 27 december 1852
- Het gouvernementsblad van 11 juni 1830

Hoofdstuk 8, Verdedigers der slavernij

- *Het Verslag van het beheer en den staat der Koloniën over 1849*, door de Minister van Koloniën aan de Tweede Kamer ingediend